

Karla Oder

MUZEJ IN ETNOLOG¹

Muzeji zbirajo, varujejo, dokumentirajo in predstavljajo premično kulturno dediščino. Delimo jih v splošne in specialne pa v občinske, mestne, pokrajinske in nacionalne. Vsebinska in teritorialna določenost muzeja sta lahko prednost v sistematičnosti dela, formalno pa zaradi financiranja marsikdaj nastanejo težave.

Kakršenkoli muzej že je, se ukvarja s premično kulturno dediščino, ki "je vsa človeška ustvarjalnost, nastala mimo lastnega delovanja narave ali iz nje"² in je zaradi praktičnih razlogov razdeljena na naravno, premično in nepremično. Nadaljnja delitev je vezana na posamezne stroke, ki se ukvarjajo s posameznimi sestavinami kulturne dediščine v skladu s svojo metodološko usmeritvijo. Avtorica v besedilu poda pregled varovanja kulturne dediščine v Delavskem muzeju Ravne na Koroškem.

Muzej je stičišče različnih strok, ki jim je skupno varovanje kulturne dediščine, njeno raziskovanje in oblikovanje pozitivnega odnosa do nje. Vzgoja in izobraževanje, ki sta sicer bili ves čas sestavni del predstavitve strokovnega dela v muzeju, postajata vse pomembnejši. Izhodišče muzejskega dela je še vedno muzejski predmet, ki bi ga v širšem smislu lahko opredelili kot vir. Danes namreč ni mogoče reči, da muzeji zbirajo samo predmete iz lesa, kovine, keramike, stekla, temveč so tu še drugi viri oziroma mediji, med katerimi še posebno izstopa fotografija.

V letih po drugi svetovni vojni so v Sloveniji nastali nekateri tehnični muzeji, med njimi tudi *Koroški muzej na Ravnah na Koroškem*. V več kot štiridesetletnem zbiranju in obdelovanju gradiva se kaže razvoj in rast muzeja, tako v vsebinskem in kadrovskem kot metodološkem smislu.

Koroški muzej na Ravnah sodi v skupino muzejev, nastalih kmalu po drugi svetovni vojni, da bi ohranil predvsem predmete s področja gospodarske zgodovine in da bi "podal resnično podobo delavske kulture in delavskih ljudi Dravske, Mežiške in Mislinjske doline."³ 17. 5. 1951 je bil z dopisom Sveta za prosveto in kulturo LRS na predlog Pripravljalnega odbora za ustanovitev tehničnega muzeja potrjen odbor za ustanovitev tehničnega muzeja industrijske delavnosti s sedežem na Ravnah.

O potrebi po zbiranju tehnične dediščine so razpravljali tudi zgodovinarji in konservatorji. Tako so na 1. kongresu jugos-

lovanskih zgodovinarjev v Beogradu leta 1954 in na 2. posvetovanju konservatorjev FNRJ v Sloveniji leta 1955 sprejeli načela o potrebnosti gospodarske zgodovine, "da proučuje zraven arhivskih virov tudi likovne spomenike tehniške kulture,"⁴ ki dopolnjujejo arhivske vire "zlasti pri obravnavanju lege in načinov proizvodnje in ki tako tudi razlagajo določene gospodarske dejavnosti v njihovi vzročni socialni in kulturni pomembnosti za življenjsko raven določene pokrajine v določenem času".⁵ Za gospodarsko, zlasti pa še krajevno zgodovino so tehniški spomeniki nazoren vir zgodovine proizvodnje in omogočajo obravnavanje tehnike proizvodnje in načine proizvodnje.⁶

*Pripravljalni odbor Delavskega muzeja*⁷ je pod vodstvom Alojza Kuharja in ob sodelovanju strokovnjakov, predvsem zgodovinarjev in tudi direktorjev muzejev,⁸ pričel z načrtnim zbiranjem gradiva in naletel na razumevanje pri najpomembnejših podjetjih. Direktor Železarne Ravne je junija 1951 poslal dopis vsem sodelavcem za pomoč pri zbiranju gradiva za "zgodovinsko zbirko železarske delavnosti" in pri tem zapisal: "/.../ važno je vse, kar prikazuje našo delovno zgodovino, stare slike, knjige, razni predmeti, zapisniki, staro orodje itd. Mnogo je takih zanimivih stvari, slik, listin in predmetov, ki spadajo v muzejsko zbirko. Dobrodošlo je vse, tudi malenkosti iz naše delovne tradicije in zgodovine."⁹

Pripravljalni odbor je tako zbiral najrazličnejše gradivo. Sodelovanje podjetij pa je bilo nujno, da so projekt sploh lahko uresničili. Pri stalni postavitvi "gospodarskega in družbenega razvoja" so upoštevali glavne gospodarske panoge: železarstvo, rudarstvo, gozdarstvo in lesno industrijo ter kmetijstvo. Poudarek pri stalni postavitvi je bil (in je še) predvsem na tehničnih predmetih, orodju, strojih in napravah. Ob njih so razstavili arhivsko gradivo in predmete, ki opozarjajo na določene vsebine iz načina življenja (npr. postave, ki določajo delovni čas iz leta 1852, praznično rudarsko uniformo, make-to oglarske hiše itd.).

Že v tem prvem obdobju so zbrali in postavili na ogled dediščino s področja ljudske kulture, kaščo, *fmačo* in dimnico, vendar je načrtno zbiranje tovrstnega gradiva bolj značilno za drugo obdobje delovanja muzeja, to je čas 70-tih let, ko sta nastala etnografska zbirka v Črni in spominski muzej Prežihovega Voranca - *Prežihova bajta*. V teh letih je Koroški muzej sodeloval z etnologi iz Slovenskega etnografskega muzeja in z Oddelka za etnologijo na Filozofski fakulteti. Kratek čas sredi 70-tih let je etnolog opravljal tudi pripravništvo. V tem času so v sodelovanju z občino Ravne na Koroškem in z Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor potekali tudi projekti ohranitve nekaterih

¹ Prispevek je bil napisan že leta 1993 (za podiplomski seminar pri prof. dr. Slavku Kremenšku) in ga objavljam nekoliko spremenjenega.

² Janez Bogataj, *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*, Ljubljana 1992, str. 11.

³ Arhiv Koroškega muzeja, dopis 147/53.

⁴ Franjo Baš, *Tehniški spomeniki in njihov pomen za gospodarsko zgodovino Mežiške doline*. V: *Koroški fužinar 1957/10-12*, str. 6.

⁵ *Prav tam*.

⁶ *Prav tam*.

⁷ Leta 1993 so muzej preimenovali v Koroški muzej.

⁸ Franjo Baš, *Bogo Teply*.

⁹ Arhiv Koroškega muzeja, dopis 1951.

objektov etnološke stavbne dediščine (Janež, Kurnik in druge).

Za tretje obdobje razvoja muzeja lahko štejemo čas od 80-tih let naprej, ko je muzej dobil prvega redno zaposlenega strokovnega delavca. To je tudi čas, ko se je zelo hitro spreminjala in celo izginjala kmečka arhitektura. Zato je bil zastavljen projekt evidentiranja in dokumentiranja stavbne dediščine. Prvotno zastavljen cilj, dokumentirati propadajočo kmečko arhitekturno dediščino, je bil z vključitvijo etnologov¹⁰ presežen. V dokumentiranje je bila namreč vključena tudi premična dediščina. Hkrati je potekalo zbiranje podatkov iz vsakdanjega življenja na določeni kmetiji. Na terenu so nastali številni fotografski posnetki notranje opreme, razporeditve te opreme v prostoru, tlorisi ter skice in risbe predmetov, arhitekture in detajlov.

Ob omenjenem projektu je v drugi polovici 80-tih let potekalo raziskovanje načina življenja v Mežiški dolini. Projekt je potekal v okviru Znanstvenega inštituta pri Filozofski fakulteti v Ljubljani in pod vodstvom prof. dr. Slavka Kremenška. Raziskavi je sledila razstava *Mežiška dolina, utrip zadnjih tristo let*, ki je rezultat raziskovalnega dela in sodelovanja muzejskih strokovnih delavcev (zgodovinarja, etnologa, dokumentalista). Z razstavo so s pomočjo različnih metod (ponazorila, karte, grafikoni...) in z različnimi viri informacij (predmeti, fotografije) predstavili razvoj posameznih kulturnih sestavin s področja materialne, duhovne in socialne kulture in podali podobo strukture načina življenja v omenjenem prostoru. Vključene so bile različne gospodarske panoge in poklicne ter socialne skupine in predstavljeno njihovo delovno področje ter vključenost v družinsko življenje in širšo skupnost.

Za vsa tri obdobja v razvoju muzeja je značilno zbiranje gradiva na terenu, torej metoda, ki je etnologom tudi najbližja. Tehnike terenskega dela, opravljenega v zadnjem obdobju, so: razgovor, fotografiranje, risanje in opisovanje. Deskripcija je prišla še posebno do izraza pri dokumentiranju stavbne dediščine.

Tehniko deskripcije pa uporabimo tudi pri dokumentiranju muzejskega gradiva, predvsem muzealij in fotografij. Vsak od omenjenih medijev je namreč nosilec različnih informacij,

notranjih (o samem sebi) in zunanjih (o širšem prostoru in času). Te informacije so:¹¹

1. Podatki o predmetu:

- a) fizične lastnosti (material, postopek izdelave, okrasitve itn.);
- b) geometrične lastnosti (oblika, dimenzije);
- c) "semiotika" najrazličnejših oznak na predmetu (okraskov, podpisov, prizorov, simbolov, napisov, itd.).

2. Podatki, povezani s predmetom:

- a) čas oziroma zgodovina predmeta (nastanek, spremembe, opustitev, ponovna uporaba itd.);
- b) provenienca predmeta, povezave z geografskimi (toponimi) ali antropološkimi enotami (izdelovalci, šole, delavnice, družbe, kulture itn.);
- c) funkcija, ki prav tako zajema več ravni: fizično ali materialno (npr. namembnost orodja), sociološko (npr. vplivi poselitve na politične, religiozne in druge dejavnosti), ekološko (npr. prilagoditev naravnim omejitvam), simbolično (npr. pomen upodobitev), itd.

Temeljna načela urejanja dokumentacije so dana in izoblikovana, vendar vsak strokovni delavec sam izbere stopnjo temeljitosti in vrsto informacij. Tako je lahko npr. karbidovka enako zanimiva etnologu, zgodovinarju, umetnostnemu zgodovinarju, tehniku in tudi oblikovalcu. Razlika je le v sporočilnosti predmeta, v njegovi informaciji, ki jo posamezna stroka išče v njem.

Način življenja in ljudska kultura sta predmet etnoloških raziskav. Če je način življenja način zagotovitve eksistence in zato način izrabe virov preživetja, ki so neposredni (poljedelstvo, živinoreja, vrtnarstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, lovstvo, ribištvo, nabiralništvo, čebelarstvo) in posredni (rokodelstvo in obrt, industrija in rudarstvo, gozdno gospodarstvo, promet, komunikacijska sredstva in komuniciranje, trgovina, turizem), potem je tudi za etnologa tehnična dediščina enako sporočilna kot za zgodovinarja modernizacijskih procesov. Delo je pomembna sestavina, ki določa življenjski slog posameznika in skupine.¹² Muzejski predmet pa kot nosilec informacij povezuje različne stroke, ki sta jim skupni metodi dela, lastni etnologom, deskripcija in delo na terenu.

Summary

MUSEUM AND AN ETHNOLOGIST

Karla Oder

Museums gather, protect, document and present the movable cultural heritage. They are divided into common and special, and then into communal, municipal, provincial, and national. The thematic and territorial definition of a museum can be an advantage in the systematics of its work, but formally there are often troubles arising from the option of financing.

Whatever museum it is, it deals with the movable cultural heritage, which is "all human creativeness originating past nature's own activity or from it", and is for practical reasons divided into the natural, movable and unmovable. Further division applies to particular professions which deal with individual components of cultural heritage in accordance with their methodological orientation. In this text the authoress makes an outline of protecting cultural heritage in the former Workers' museum in Ravne na Koroškem (now: a regional museum *Koroški muzej*).

¹⁰ Že na začetku projekta so sodelovali študentje etnologije.

¹¹ J. C. Gardin, *Teoretska arheologija*, Ljubljana 1985, str. 101-102.

¹² Šturko Kremenšek, *Način življenja 1. V: isti, Etnološki razgledi in dileme 2*, Ljubljana 1985, str. 151.